

ŞƏFFAFLIQ AZƏRBAYCAN

TRANSPARENCY
INTERNATIONAL
the global coalition against corruption

KONSEPSIYA SƏNƏDİ 04 / 2015

İFŞAEDƏNLƏR HAQQINDA KONSEPSIYA SƏNƏDİ

AZƏRBAYCANDA KORRUPSIYA ANLAYIŞI

Azərbaycan qanunvericiliyinə görə korrupsiya - vəzifəli şəxslərin öz statusundan, təmsil etdiyi orqanın statusundan, vəzifə səlahiyyətlərindən və ya həmin status və səlahiyyətlərdən irəli gələn imkanlardan istifadə etməklə qanunsuz olaraq maddi və sair nemətlər, imtiyazlar və ya güzəştlər əldə etməsi, habelə fiziki və hüquqi şəxslər tərəfindən qeyd edilən maddi və sair nemətlərin, imtiyazların və ya güzəştlərin qanunsuz olaraq vəzifəli şəxslərə təklif və ya vəd olunması və yaxud verilməsi yolu ilə həmin vəzifəli şəxslərin ələ alınmasıdır.

Korrupsiyaya qarşı mübarizə haqqında qanun, 1-ci maddə

Korrupsiya iş şəraitində işçilərin etinasız münasibəti nəticəsində daha da kök atır. Ancaq bəzi işçilərin müşahidələri vicdanla onu korrupsiya faktlarını ifşa etməyə qədər aparır. İfşaçılar milyonlarla dollar maliyyə fırladaqlarından tutmuş sağlamlıq üçün təhlükəli tibbi praktikaları üzə çıxarırlar. Bununla da onlar ictimai vəsiətlərin və insan həyatının qorunmasında vacib rol oynayırlar. İfşa etmək, yüksək həyat riskini də özü ilə gətirir. Bəzi ölkələrdə ifşaedənin işdən çıxarılma, təhqir, təzyiq və fiziki zorakılıqdan qorunması üçün hüquqi təminatın olmaması bu riskləri daha da artırır. Bəzən isə diffamasiya qanunu, qeyri-adekvat istintaq, təşkilat daxilində ifşa etmə mexanizmlərinin olmaması, yaxud etibarsız olması korrupsiya şahidlərini ifşa etməkdən çəkindirir. Bundan başqa, iş yerində belə insanlar xəyanətkar, informator kimi adlarla da diskreditasiya edilir. Bir çox ölkələr kimi, Azərbaycan da ifşaedənlər üçün riskli ölkə sayıla bilər. Ancaq bu istiqamətdə Korrupsiyaya qarşı Mübarizə Komissiyasının qanunvericilik üzrə işçi qrupu ifşaedənlərin qorunması haqqında qanun layihəsi üzərində işləyir. Sözügedən qanun yaradıcılığı prosesini dəstəkləmək üçün ictimaiyyəti ifşaedənlər haqqında məlumatlandırmaq, eləcə də onların rəyini öyrənmək zəruridir. Bu baxımdan Şəffaflıq Azərbaycan Korrupsiyaya qarşı Mübarizə İctimai Birliyi ifşa edənlər haqqında konsepsiya sənədini ictimai müzakirəyə təqdim edir.

İFŞAETMƏ NƏDİR?

İfşəetmə ilə bağlı müxtəlif təriflər vardır. Transparency International Təşkilatının tərifinə görə ifşəetmə dövlət və özəl sektora aid təşkilatlarda ictimai maraqları təhdid edən korrupsiogen, qanunsuz, saxta, təhlükəli hərəkətin törədilməsi ilə bağlı məlumatların məsuliyyət tədbirləri görə biləcək fərdlərə və qurumlara açıqlanmasıdır. Beynəlxalq Əmək Təşkilatının tərifinə görə isə ifşəetmə işçilər tərəfindən edilən qeyri-qanuni, təhlükəli və qeyri-etik hərəkətlərin işçilər və köhnə işçilər tərəfindən ifşa edilməsidir.

Ümumilikdə isə ifşəetmə proses olaraq 3 əsas mərhələdən ibarətdir:

- **İşçi inanır ki, pozuntu (korrupsiya) baş verib.** Başqa sözlə ifşəedən dövlət və özəl sektora aid təşkilatlarda ictimai maraqları təhdid edən korrupsiogen, qanunsuz, saxta, təhlükəli hərəkətin törədilməsi ilə bağlı hal ilə qarşılaşır.
- **İşçi ifşa edir,** belə ki o korrupsiogen, qanunsuz, saxta, təhlükəli hərəkətin törədilməsi ilə bağlı müvafiq məlumatları məsuliyyət tədbirləri görə biləcək fərdlərə və qurumlara açıqlayır.
- **İşçi cəzaya məruz qalır,** başqa sözlə ifşa edən şəxs işlədiyi təşkilatın rəhbərliyinin təzyiqi ilə qarşılaşır.

KİMLƏR İFŞA EDƏ BİLƏR?

Transparency International Təşkilatının tərifinə görə ifşa edən şəxs dövlət və özəl sektora aid təşkilatlarda çalışan o işçilərdir ki, "müvafiq" məlumatları ifşa edərək öz həyatını riskə atıb. İşçilər dedikdə isə ənənəvi əmək münasibətləri çərçivəsində işçi yox, əksinə konsultant, podratçı, təlimçi, stajçı, könüllü, tələbə işçilər, müvəqqəti (mövsümi) işçilər və köhnə işçilər də nəzərdə tutulur. Lakin Beynəlxalq Əmək Təşkilatı ifşəedənlərin əhatəsini işçi və köhnə işçi statusuna qədər məhdudlaşdırır. Qazaxıstan təcrübəsi isə fərqlidir, bütün vətəndaşlar korrupsiya hallarını ifşa edə bilər. Belə ki, korrupsiya hüquqpozmalarını ifşa edən, yaxud korrupsiyaya qarşı mübarizədə köməklik göstərən şəxslər dövlətin mühafizəsi altına düşürlər. Rumuniyada isə ifşəedənlərin qorunması haqqında qanun jurnalist, ictimai fəallar, eləcə də əmək münasibətlərindən kənar şəxsləri də qoruyur. Beləliklə, beynəlxalq təcrübə əsasında ifşa edən anlayışını 3 kateqoriyada təsnif etmək mümkündür:

- **İfşəedən dar mənada**
 - İşçi, köhnə işçi
- **İfşəedən geniş mənada**

TRANSPARENCY INTERNATIONAL TƏŞKILATININ KORRUPSIYA ANLAYIŞI

Etibar edilmiş səlahiyyətlərdən şəxsi mənfəət üçün sui-istifadə. Korrupsiya itirilmiş pul vəsaitinin həcmindən və baş verdiyi sahədən asılı olaraq iri, xırda və siyasi korrupsiya kimi təsnif edilə bilər.

İri korrupsiya – hökumətin yuxarı səviyyələrində törədilmiş hərəkətlər olub dövlətin siyasətini və ya fəaliyyətini təhrif edərək ictimai mülkiyyət hesabına rəhbərlərin şəxsi fayda götürməsinə imkan yaradır.

Xırda korrupsiya – xəstəxanalar, məktəblər, polis və digər orqanlarda zəruri mallar və ya xidmətlərdən istifadə etməyə çalışan sıradan vətəndaşlarla gündəlik ünsiyyətdə aşağı və orta səviyyəli dövlət məmurlarının onlara etibar edilmiş səlahiyyətlərdən sui-istifadə etməsidir.

Siyasi korrupsiya – resursların və maliyyənin paylaşdırılması zamanı dövlət siyasətinin, təsisatlarının və prosedura qaydalarının manipulyasiyasından ibarət olub, öz siyasi gücünü, statusunu və sərvətini saxlamaq məqsədilə öz mövqeyindən sui-istifadə edən siyasi qərarvericilər tərəfindən törədilir.

- İşçi, köhnə işçi, konsultant, podratçı, təlimçilər, stajorlar, müvəqqəti (mövsümi) işçilər
- **İfşaedən daha geniş mənada**
 - Hər bir şəxs, vətəndaşlar, juranlistlər, vətəndaş cəmiyyəti nümayəndələri

HANSI HALLARDA İFŞA ETMƏK OLAR?

Luksemburq, Böyük Britaniya, Sloveniya və başqa ölkələrdə ifşatma üçün əsas ola biləcək halların əhatə dairəsi genişdir. Bəzi ölkələrdə isə bu hallar dar şəkildə nəzərdən keçirilir. Dünya təcrübəsində ifşatma hallarını 3 qrup üzrə təsnif və tətbiq etmək mümkündür:

- **İfşatmanın məhdud tətbiqi üçün**
 - əmək münasibətləri çərçivəsində korrupsiya halı olmalıdır.
- **İfşatma geniş tətbiqi üçün**
 - əmək və xidmət münasibətləri çərçivəsində korrupsiya halı (vergi, audit, mühasibatlıqda maliyyə pozuntuları və s.) olmalıdır.
 - iş şəraitində sağlamlığa böyük təhlükə (ölümə səbəb olacaq təhlükəli vəziyyətin) olmalıdır.
 - rəhbər heyətin hərəkətsizliyi nəticəsində ətraf mühitə böyük təhlükə olmalıdır.
- **İfşatma daha geniş tətbiqi üçün**
 - təşkilat daxilində davranış kodeksi, nizamnamə pozulmalıdır. Eləcə də ictimai xidmətlərin göstərilməsi zamanı korrupsiya halları olmalıdır.

HARA İFŞA ETMƏK OLAR?

Ümumilikdə ifşatma mexanizmi 3 səviyyədə mümkündür.

Daxili ifşatma

İfşaedən təşkilat daxilində səlahiyyətli şəxsə, yaxud şəxsə pozuntular barədə məlumat verməklə (dövlət orqanı daxilində nəzarət, şirkət daxilində audit, etik nəzarət bölməsi, yaxud şəxs) mümkündür. Dövlət qurumları, habelə özəl sektora məxsus şirkətlər xarici ifşatma mexanizmi ilə müqayisədə daxili ifşatma mexanizmini müdafiə edirlər. Əsas yanaşma ondan ibarətdir ki, işçilər pozuntular, o cümlədən korrupsiya halları ilə bağlı ilk növbədə daxili xəbərdarlıq sistemi vasitəsilə təşkilatın rəhbərliyinə bildirilməlidir. Beləliklə, rəhbərlik də pozuntunun qarşısını vaxtında ala və qurumun, yaxud şirkətin nüfuzunu qoruya bilər.

Yuxarı instansiya ifşatma

Çox vaxt təşkilatlarda, xüsusən dövlət qurumlarında daxili ifşatma üçün nəzərdə tutulmuş ünsiyyət kanalları işləmir. Buna görə də ifşa edənlərin şikayətləri qeydə alınmır. Nəticədə dövlət

CINAYƏT PROSESİNDƏ İŞTİRAK EDƏN ŞƏXSLƏRİN DÖVLƏT MÜDAFİƏSİ HAQQINDA QANUN,

3-CÜ MADDƏ, DÖVLƏT TƏRƏFİNDƏN MÜDAFİƏ OLUNAN ŞƏXSLƏR

Səlahiyyətli dövlət orqanları tərəfindən barəsində təhlükəsizlik tədbirlərinin tətbiq edilməsi haqqında qərar qəbul edilmiş şəxs, müdafiə olunan şəxs adlanır

Müdafiə olunan şəxslər aşağıdakılardır:

- hüquq-mühafizə orqanlarına cinayət haqqında məlumat vermiş və ya cinayətin aşkar edilməsində, qarşısının alınmasında və ya açılmasında iştirak etmiş şəxs;
- cinayət işi üzrə zərər çəkmiş şəxs, onun qanuni nümayəndəsi və nümayəndəsi, xüsusi ittihamçı və onun nümayəndəsi;
- şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, onların müdafiəçiləri və qanuni nümayəndələri;
- mülki iddiaçı, mülki cavabdeh, onların qanuni nümayəndələri və nümayəndələri;
- şahidlər;
- ekspert, mütəxəssis, tərcüməçi və hal şahidləri.

Müdafiə olunan şəxslərə təzyiqli göstərmək məqsədilə onların yaxın qohumlarına təsir göstərildiyi hallarda təhlükəsizlik tədbirləri müdafiə olunan şəxslərin yaxın qohumları barəsində də tətbiq edilə bilər.

qurumları müvafiq üst dövlət qurumuna hesabat verərkən, bildirirlər ki, heç bir şikayət qeydə alınmayıb. Bu problemi aradan qaldırmaq üçün bəzi mütəxəssislər hesab edirlər ki, ifşa edən müxtəlif ünsiyyət kanallarından hər hansı birini seçməkdə sərbəst olmalıdır. Belə ki, səmərəsiz və etibar edilməyən daxil ifşaetmə mexanizmi ifşaedəni çəkindirə bilər. Ona görə də ifşaedənin daxili ifşaetmə etmə mexanizmindən yan keçərək üst tənzimləyici qurumun ifşaetmə mexanizmindən istifadə etməsi məqsədəuyğun sayılır. (Anti-korrupsiya agentlikləri, Ali Audit İnstitutu, hüquq mühafizə orqanları)

Xarici ifşaetmə

Xarici ifşaetmə mexanizmi dedikdə pozuntu barədə vətəndaş cəmiyyəti və medianı məlumatlandırılması nəzərdə tutulur.

HANSI VASITƏLƏRLƏ İFŞA ETMƏK OLAR?

Qaynar xəttlər

Bir çox ölkələrdə korrupsiya faktlarını ifşa etmək üçün özəl şirkətlərdə, dövlət qurumlarında qaynar xəttlər yaradılmışdır. Azərbaycanda BP, SOCAR və bir sıra xarici investisiya şirkətlərdə ifşaetmə ilə bağlı qaynar xəttlər olsa da, indiyə kimi nə qədər şəxsin bu qaynar xəttlərdən istifadə etdiyi ictimaiyyətə məlum deyil.

Elektron poçt

Bəzi dövlət qurumlarında və şirkətlərdə qaynar xəttlərlə bərabər, etik məsələlərə baxan menecerlərin, yaxud idarələrin elektron poçt ünvanı olur, şəxslər də müəyyən formanı dolduraraq həmin elektron poçta göndərilir.

Elektron müraciət (spesifik veb səhifə)

Amerika Birləşmiş Ştatlarının müəyyən ştatlarında, eləcə də Malayziya da ölkə üzrə vahid veb səhifə yaradılmışdır. Həmin veb səhifədə elektron formanı doldurub elektron müraciət etmək mümkündür.

İFŞAEDƏNLƏRİ NECƏ QORUMAQ OLAR?

Ifşa edən şəxslərin dövlət tərəfindən qorunması ilə bağlı təminatın olması ifşaedənləri stimullaşdırmaq üçün zəruridir. Avropa İttifaqı ölkələrinin yalnız 4-ündə ifşa edənlərin qorunması ilə bağlı inkişaf etmiş hüquqi müdafiə mexanizmləri mövcuddur: Lüksemburq, Rumuniya, Sloveniya, Böyük Britaniya. Yerdə qalan 23 dövlətdən 16-ında isə hüquqi müdafiə mexanizmləri qismən inkişaf edib. Qalan 7-ində isə ya çox məhdud, ya da heç bir hüquqi müdafiə mexanizmi mövcud deyil.

Sloveniyada Korrupsiyaya qarşı mübarizə haqqında qanun dövlət və özəl sektorda çalışan işçilərin dövlət tərəfindən qorunmasını

CINAYƏT PROSESİNDƏ İŞTIRAK EDƏN ŞƏXSLƏRİN DÖVLƏT MÜDAFİƏSİ HAQQINDA QANUN,

7-Cİ MADDƏ, MÜDAFİƏ OLUNAN ŞƏXSLƏR BARƏSİNDƏ TƏTBİQ EDİLƏN TƏHLÜKƏSİZLİK TƏDBİRLƏRİNİN NÖVLƏRİ

Təhlükəsizlik tədbirlərinin aşağıdakı növləri vardır:

- müdafiə olunan şəxsi, onun mənzilini və əmlakını mühafizə etmə;
- müdafiə olunan şəxsə xüsusi fərdi müdafiə vasitələri vermə, onu mövcud təhlükə barədə xəbərdar etmə;
- müdafiə olunan şəxsi müvəqqəti olaraq təhlükəsiz yerdə yerləşdirmə;
- müdafiə olunan şəxs barəsində olan məlumatların məxfiliyini qoruma;
- müdafiə olunan şəxsi başqa işə keçirmə, onun iş və ya təhsil yerini dəyişdirmə, onu başqa yaşayış yerinə köçürmə;
- müdafiə olunan şəxsin sənədlərini və onun xarici görkəmini dəyişdirmə;
- qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada müdafiə olunan şəxsin iştirak etdiyi hallarda məhkəmə baxışının qapalı keçirilməsi.

Təhlükəsizlik tədbirlərinin tətbiq edilməsi qaydaları bu Qanunla və Azərbaycan Respublikasının digər qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilir.

təmin edir. İfşa edənlər haqqında ayrıca qanun olmasa da, sözügedən qanun bu sahədə bir çox beynəlxalq yaxşı təcrübələri özündə əks etdirir. Belə ki, konfidensiallıq, daxili və xarici ifşa etmə mexanizmləri, kompensasiya, anti-korrupsiya agentliyi tərəfindən yardımın təşkili ifşa edənlər üçün nəzərdə tutulur. Həmçinin bu qanun ittihamın qəsdən edilməsini və ya yalan olmasını əsaslandırmağı ittiham olunanın üzərinə öhdəlik kimi qoyur.

2011-ci ildən isə Luksemburqun anti-korrupsiya qanunvericiliyi artıq korrupsiya, nüfuz alveri, vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə ilə bağlı ifşa edən dövlət və özəl sektorda çalışan işçiləri hüquq mexanizmlərlə qoruyur.

AZƏRBAYCANDA MÖVCUD VƏZİYYƏT VƏ PERSPEKTİVLƏR

Azərbaycanda ifşa edən şəxsləri qorumaq üçün xüsusi qanun yoxdur. Mövcud qanunvericilik yalnız cinayət prosesində iştirak etmiş şəxsləri qoruyur. Lakin, bəzi şəxslər ifşa etməkdən çəkinmirlər. Onlar əsasən məişət korrupsiyasına qarşı mübarizə aparən vətəndaşlar və sahibkarlardır. Bundan başqa kiçik dövlət qulluqçuları, eləcə də büdcədən maliyyələşən dövlət müəssisələrində çalışanlar da korrupsiya faktlarını ifşa edirlər. İntevryu etdiyimiz bir kiçik məmur işdən çıxardılıb, sağlamlıq problemi ilə, eləcə də şər, böhtan atdığı ilə iddiası ilə rəhbər tərəfindən məhkəməyə şikayət edilib. Başqa bir halda isə təhsil müəssisəsində çalışan ər və arvad müəllim xəbərdarlıq edilmədən ifşa etdiyi korrupsiya faktına görə məktəb direktoru tərəfindən birlikdə işdən çıxardılıb.

Azərbaycanda hal-hazırda ifşa edən şəxslərin qorunması ilə bağlı müzakirələr korrupsiya ifşa edənlərinin qorunması ilə məhdudlaşır. Habuki ictimai sağlamlıq və əmək təhükəsizliyinə ciddi təhlükə faktları ilə qarşılaşan və ifşa edən şəxslərin qorunması ilə bağlı məsələ hələ də gündəmdə deyil. Əmək Məcəlləsinə əsasən yalnız vəzifəli şəxslər öz müəssisələrində baş vermiş bədbəxt hadisə ilə bağlı məlumat verə və təhqiqat qrupunu dəvət edə bilər. Halbuki, bir qayda olaraq vəzifəli şəxslər belə bədbəxt hadisələri gizlətməkdə meyilli olurlar. Buna görə də Əmək Məcəlləsində işçilərin də ifşa etmə hüququnun tanınması və onların müdafiəsi ilə bağlı müddəaların daxil edilməsi məqsədmüvafiq olardı.

Korrupsiya hallarını ifşa etmək üçün ixtisaslaşmış dövlət qurumunun olması vacib əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycanda isə iki əsas anti-korrupsiya qurumu mövcuddur. Bunlar Korrupsiyaya Qarşı Mübarizə Komissiyası (bundan sonra Komissiya) və Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru yanında Korrupsiyaya qarşı mübarizə Baş İdarəsidir (bundan sonra Korrupsiyaya qarşı mübarizə İdarəsi). Komissiya anti-korrupsiya siyasətini müəyyən edən və icra edən qurumdursa, Korrupsiyaya qarşı mübarizə İdarəsi isə korrupsiya ilə bağlı cinayətlər üzrə ibtidai istintaq və

Əməliyyat-axtarışın keçirilməsini təşkil edir. Korrupsiya ifşəetmə hallarının istintaqı üçün Korrupsiyaya qarşı Mübarizə İdarəsinin resurslarından istifadə etmək mümkündür. Belə ki, Baş İdarənin əməliyyat işçilərinin sayı 140 nəfərdir. Bura idarə rəisi, rəis müavinləri, üç böyük prokuror, prokurorlar, müstəntiqlər və əməliyyatçılar daxildir. Bundan başqa, Komissiya ifşəetmə ilə bağlı maarifləndirici tədbirlərin keçirilməsini təşkil edər, eləcə də dövlət qurumlarına daxili etibarlı ifşa etmə mexanizmlərinin və prosedurun təşkili üçün dəstək göstərə bilər. Bundan başqa, xarici ifşəetmə üçün korrupsiya ilə mübarizə sahəsində ixtisaslaşmış Şəffaflıq Azərbaycan Korrupsiyaya qarşı Mübarizə İctimai Birliyi də hüquqi yardım və məsləhət göstərə bilər.

Ifşəetmə mexanizmlərinin mövcudluğu və etibarlı olması çox vacibdir. Dünya təcrübəsində ifşəetmə üçün elektron xidmət, qanar xətt, eləcə də elektron poçt xidmətlərində istifadə olunur. Azərbaycanda hər üç istiqamət üzrə məlumat vermə mexanizmlərinin təşkili üçün yetəri qədər təcrübə və texniki imkan vardır. Belə ki, Korrupsiyaya qarşı Mübarizə İdarəsinə müraciət üçün qanar xətt mexanizmi olan 161, eləcə də elektron müraciət imkanı vardır.

Azərbaycanda korrupsiya ifşaçıları əsasən əsasən işdən çıxarırlar. Bundan başqa ifşaçılar sağlamlıq probleminin olması ilə bağlı rəhbər və məsul şəxs tərəfindən günahlandırılırlar. Habelə, rəhbər və məsul şəxslər ifşaedənlər barəsində böhtan və şər atması ilə bağlı məhkəmədə iddia qaldırırlar. Bu da ifşaedənlərə qarşı təzyiqli davam etdirməyə və onları sövdələşməyə məcbur etməyə imkan yaradır. Buna görə də **ifşəetmə qanununun müddəaları digər qanun və məcəllələrdə nəzərdə tutulmuş inzibati xəta və cəza tədbirləri ilə bağlı müddəalardan üstün tutulması vacibdir.** Başqa sözlə, ifşəetmə olduqda ifşaedən cinayət, mülki, inzibati xəta məcəllələri, o cümlədən böhtan, müəllif hüquqlarının pozulması, məlumatların qorunması sahəsində nəzərdə tutulmuş inzibati xəta və cəza tədbirlərinə münasibətdə immuniteti olmalıdır. Qanun ittihamın qəsdən edilməsini və ya yalan olmasını əsaslandırmağı ittiham olunanın üzərinə öhdəlik kimi qoymalıdır. Bundan başqa, ifşaedənin hüquqları işçinin loyallıq andından və konfidensiallıq razılaşmalarının müddəalarından üstündür.

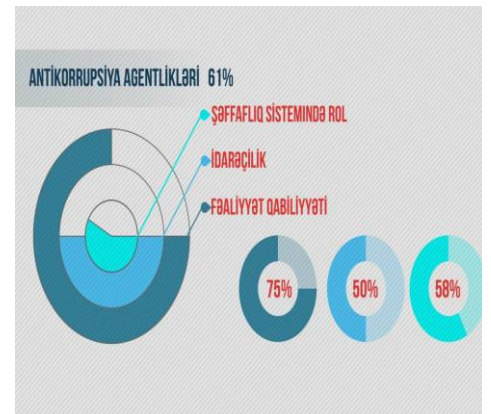
TÖVSIYƏ OLUNAN QANUNVERİCİLİK PRINSİPLƏRİ

"Şəffaflıq Azərbaycan" Təşkilatı ifşa edən şəxslətin qorunması ilə bağlı qanun yaradıcılığı prosesini dəstəkləmək üçün aşağıdakı prinsipləri bu sahədə yadılacaq qanunvericilik üçün tövsiyə edir. Tövsiyələr Beynəlxalq Şəffaflıq Təşkilatının ekspertizinə əsaslanır, eləcə də lokal konteksti nəzərə alır.

Tətbiq dairəsi

AZƏRBAYCANDA ANTI-KORRUPSIYA QURUMLARI

Azərbaycanda korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində iki dövlət qurumu ixtisaslaşmışdır. Bunlar Korrupsiyaya Qarşı Mübarizə Komissiyası (bundan sonra Komissiya) və Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru yanında Korrupsiyaya qarşı mübarizə Baş İdarəsidir (bundan sonra Korrupsiyaya qarşı mübarizə İdarəsi). Hər iki dövlət qurumunun formalaşdırılmasında əsas məqsəd korrupsiyaya qarşı mübarizənin institusionalaşdırılması və səmərəli qurulmasıdır. Komissiya, korrupsiyanın qarşısının alınması sahəsində, korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə dövlət siyasətinin formalaşdırılması, Korrupsiyaya qarşı mübarizə İdarəsi isə korrupsiya hüquq pozmaları ilə əlaqədar cinayət təqibinin aparılması sahəsində ixtisaslaşmış qurum kimi formalaşdırılmışdır. Milli Şəffaflıq Qiymətləndirilməsi hesabatına əsasən Anti-Korrupsiya Agentliklərinin milli şəffaflıq sistemində rolu 61 bal ilə qiymətləndirilmişdir.

İfşatmənin geniş əhatəsi- ifşatmə yalnız korrupsiya halları ilə bağlı məhdudlaşmamalı, eləcə də ictimai sağlamlıq və əmək təhlükəsizliyi ilə bağlı məsələləri də əhatə etməlidir.

İfşaedənlərin geniş əhatəsi- Qanun cəzaya məruz qala biləcək bütün şəxsləri əhatə etməlidir. Bunlar həm ictimai (dövlət və ictimai təşkilat) həm də özəl sektorda çalışan işçilər olmalıdır. İşçilər dedikdə isə ənənəvi əmək münasibətləri çərçivəsində işçi yox, əksinə konsultant, podratçı, təlimçi, stajçı, könüllü, tələbə işçilər, müvəqqəti (mövsümi) işçilər və köhnə işçilər də nəzərdə tutulmalıdır. İfşa edənlərin qorunması həmçinin dövlət xidmətlərinin göstərilməsi zamanı məişət korrupsiyası ilə qarşılaşan vətəndaşları və sahibkarları da əhatə edə bilər.

Pozuntunun olduğuna inam- İfşa edənin ifşa etdiyi məlumatın düzgün olduğuna inamı onun dövlət tərəfindən müdafiəsinin təşkili üçün əsas olmalıdır. Bilərəkdən yalan məlumat açıqlayan şəxslər isə əmək, mülki, cinayət məəcəlləsinin müvafiq müddəaları əsasında cəzalandırılmalıdır. Qeyri-dəqiq məlumatı vicdanla yayan şəxsin müdafiəsi isə məlumat dəqiqləşdirilənə qədər qüvvədə qalmalıdır.

İfşatmə mexanizmləri

İş yerində ifşa etmə- İş yerində ifşatmə qaydaları və proseduraları aydın və gözlə görünən şəkildə yerləşdirilməlidir. İfşa edənin konfidensiallığı təmin edilməlidir. Vaxtında və müstəqil təhqiqat aparılmalıdır. Eləcə də şəffaf, vaxtında tətbiq ediləcək mexanizmlərlə ifşa edənin təzyiqə məruz qalması ilə bağlı şikayətlərə cavab verilməlidir.

Yuxarı instansiyaya ifşatmə- Əgər iş yerində ifşa etmə mexanizmi yoxdursa, yaxud praktiki deyilsə, ifşa edən şəxs yuxarı tənzimləyici və nəzarət edən agentliyə şikayət edə bilər. Bunlar anti-korrupsiya agentlikləri, ali audit institutu və əmək nazirliyi ola bilər.

İfşaedən şəxslərin qorunması ilə bağlı şikayətləri qəbul edən xüsusi qurum- Qanun iş yerində cəza və təzyiqə məruz qalmaq, eləcə də qeyri-adekvat istintaq ilə bağlı şikayətləri qəbul etmək və təhqiqat aparmaq üçün xüsusi qurum yarada bilər.

Məlumatların açıqlanması- Qanun dövlət və özəl sektora aid təşkilatlara anonimliyi qorumaq şərti ilə ifşa etmə halları ilə bağlı ictimaiyyəti məlumatlandırmağı tələb kimi qoya bilər. Məlumatlandırma dövlətə və özəl şirkətə dəyən ziyan, görülmüş tədbirlər və nəticələri əhatə etməlidir.

İfşa edən şəxsin qorunması

İş yerində təzyiqlərdən qorunma- İfşaedənlər iş şəraitində ola biləcək təzyiqlər, o cümlədən işdən çıxarılmama, iş yerini

dəyişdirmə, təlimlərə göndərməmə, vəzifə artımını əngəlləmə və s. cəza tədbirlərdən qorunmalıdırlar.

İfşaçının konfidensiallığı-İfşaçının konfidensiallığı onun razılığı olmadan açıqlanmamalıdır.

İşəgötürənin əsaslandırma öhdəliyi- İşəgötürənin ifşaçıya qarşı tətbiq edəcəyi hər hansı cəza tədbirinin onun ifşaetdiyi pozuntu ilə bağlı olmadığını müvafiq tənzimləyici quruma əsaslandırmalıdır.

İfşaedənin immunitet hüququ- İfşəetmə qanunverciliyi çərçivəsində hər hansı ifşəetmə cinayət, mülki, inzibati xəta məcəllələri, o cümlədən böhtan, müəllif hüquqlarının pozulması, məlumatların qorunması sahəsində olan qanunları çərçivəsində nəzərdə tutulmuş inzibati xəta və cəza tədbirlərinə münasibətdə üstün tutulmalıdır. Qanun ittihamın qəsdən edilməsini və ya yalan olmasını əsaslandırmağı ittiham olunanın üzərinə öhdəlik kimi qoymalıdır.

Maddi və mənəvi ziyanın qarşılınması- İfşaedənlər üçün ona vurulmuş və ya vurulacaq bütün birbaşa və dolayısı ziyanlar qarşılınmalıdır. Bu ilkin qısa müddət ərzində vəkil, başqa departamentə köçürmək xərci, eləcə də keçmişdə, indi və gələcəkdə ola biləcək itirilmiş qazanc və statusun kompensasiyası, nəhayət isə mənəvi ziyan üçün kompensasiya ola bilər. Bununla bərabər, hüquqi maliyyə yardım göstərmək üçün ictimai fondun da yaradılması da nəzərdən keçirilə bilər.

Məhkəməyə çıxış- İfşaedən hüquq pozulduğu təqdirdə asanlıqla məhkəməyə çıxıbilməlidir. Məhkəmə prosesinə hal şahidləri də dəvət oluna bilər, məhkəmənin qərarı gecikməməli, obyektiv və ədalətli olmalıdır.

Korrupsiyada iştirak etməkdən imtina edən şəxslərin qorunması- Korrupsiya əməlinə iştirak etməkdən imtina etmiş şəxslər də diskriminativ cəza tədbirlərindən qorunmalıdır.

İfşaedənlərin ailə üzvlərinin qorunması- Həyatı risk və təhlükə altında olan ifşaedən şəxslər, ailəsi ilə birlikdə dövlət tərəfindən qorunmalıdır. Müdafiənin təşkili üçün adekvat resurs ayrılmalıdır.

Ədəbiyyat:

- International Principles for Whistleblower Legislation, Transparency International, 5 November 2013.
- G20 Anti-corruption Plan Protection of Whistleblowers, OECD, 2012
- Whistleblowing in Europe, Legal Protections for Whistleblowers in the EU, Transparency International, 5 November 2013

-
- Whistleblowing: an effective tool in the fight against corruption, 2010, Transparency International Ireland
 - Qazaxıstan Respublikasının Korrupsiyaya qarşı mübarizə haqqında qanunu, 2 iyul 1998-ci il, www.e-qanun.az
 - Cinayət Prosesində iştirak etmiş şəxslərin qorunması haqqında AR-nın qanun, 11 dekabr 1998-ci il, www.e-qanun.gov.az
 - Korrupsiyaya qarşı mübarizə haqqında AR-nın qanunu, 13 yanvar 2004-ci il qəbul edilmiş, 1 yanvar 2005-ci ildən qüvvəyə minmişdir.
 - 3 yerli korrupsiya ifşaçısı ilə müsahibə, Mart-Aprel 2015-ci il

Foto: © Whistling in dark, David Goehring.

© 2015: **Şeffaflıq Azərbaycan**
Korrupsiyaya qarşı Mübarizə İctimai Birliyi

Cəfər Cabbarlı, 16, mən. 7.
Bakı, Azərbaycan

Tel: 0125962038
Fax: 0125962038
info@transparency.az
www.transparency.az

*"Bu nəşr Avropa İttifaqının dəstəyi ilə hazırlanmışdır.
Nəşrin məzmunu ilə bağlı məsuliyyəti Şeffaflıq Azərbaycan
Korrupsiyaya qarşı Mübarizə İctimai Birliyi daşıyır, heç bir
halda Avropa İttifaqının mövqeyini əks etdirə bilməz."*